

Ірина АНДРУСЕНКО,
аспірантка Інституту педагогіки НАПН України;
Ірина ІВАШИНА,
вчителька початкових класів
Таращанської ЗОШ І–ІІІ ст. № 2 Київської обл.

Особливості вивчення природознавства у 4 класі

Навчання природознавства в 2015–2016 навчальному році здійснюється за оновленою навчальною програмою для 1–4 класів.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти мета навчання природознавства полягає у формуванні природознавчої компетентності учнів через засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, формування в учнів уявлень про цілісність та розкриття взаємозв'язків у природі, основ екологічних знань, удосконалення способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у ставленні до природи. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом реалізації нового змісту навчання та організації навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного, діяльнісного підходів та особистісно-орієнтованого навчання.

Основними завданнями курсу є розвиток у школярів пізнавального інтересу до вивчення предметів природничого циклу, формування ключових та предметних природознавчих компетентностей (соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних). Розвиток загальнонавчальних та спеціальних умінь, способів діяльності, вивчення живої і неживої природи, формування екологічних умінь молодших школярів.

Вивчення природознавства у 4 класі здійснюватиметься за зміненою навчальною програмою з природознавства для 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Нормативно-правове забезпечення навчання у початкових класах акцентує увагу вчителя на відповідні зміни, а саме: "Про затвердження змін до навчальних програм для 1–3 класів загальноосвітніх навчальних закладів" (Наказ МОН України від 29.05.2015 № 584); "Про затвердження

змін до навчальних програм для 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів" (Наказ Міністерства № 1495 від 22.12.2014).

Природознавство у початкових класах є інтегрованим, пропедевтичним курсом. У навчальній програмі з природознавства чітко визначено основну мету навчального предмета: формування природознавчої компетентності – уміння учня застосовувати в дієво-практичній формі знання про природу, здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин "людина – природа".

Тема уроку "**Взаємозв'язки в природі**" відображає концептуальну ідею змісту навчання природознавства у 4 класі, яка полягає у розкритті поняття різноманітності природи. Забезпечує розкриття взаємозв'язків у природі, екологічних впливів людини на природу, передбачає розуміння дитиною відповідальності за свої вчинки у природі та формування екологічних умінь молодших школярів.

Питання, що включені до розділу "**Всесвіт і Сонячна система**" спрямовані на формування уявлень та понять про предмети і явища природи, взаємозв'язки й залежності між ними (наприклад, Всесвіт, планета, зоря, комета, астероїд, метеорит, глобус як модель Землі тощо); формування уявлень про спеціальні методи дослідження природи, а саме: спостереження за планетами з космосу, штучні супутники Землі, телескопи тощо.

Особливість навчання полягає в тому, що вперше у своїй шкільній практиці учень початкових класів має опанувати астрономічний матеріал. Цілі вивчення астрономічних питань – розширення знань учнів про Всесвіт, їх систематизація та пропе-

девтика, а також формування загальнокультурної компетентності учня через засвоєння астрономічних знань. Водночас зміст астрономічного матеріалу спрямований на формування природознавчої компетентності як основної мети навчального предмета.

У процесі вивчення теми **"Добовий і річний рух Землі"** важливо пояснити учням, що у різний час доби на планету потрапляє різна кількість сонячного світла й тепла. Добове обертання Землі має суттєвий вплив на природні процеси, що відбуваються на планеті: добові температури, вологість повітря та зміну напрямків вітру. Зміна дня й ночі впливає також на всі живі організми, зумовлюючи ритмічність життєвих процесів.

Навчальний зміст розділу **"План і карта"** спрямований на формування власне предметних умінь — застосовувати набуті знання у практичній діяльності: визначати сторони горизонту за місцевими ознаками, Сонцем, компасом. Формування уявлень про план місцевості та фізичну карту України і світу.

Виконуючи практичні завдання, учень визначає сторони горизонту за допомогою компаса, читає умовні знаки на плані, карті; застосовує знання про план місцевості, карту для розв'язання навчальних і життєвих ситуацій.

Уміння працювати з картою не менш важливе, ніж уміння читати й писати. Вивчення фізичної карти світу дає уявлення про особливості земної поверхні нашої планети. Карта розкриває можливості учнів початкових класів добувати нову інформацію дотепер усталеним способом. Мова знаків дає уявлення про зображену на карті місцевість. Щоб отримати інформацію з карти, варто розкрити поняття "умовні знаки". У процесі застосування умовних позначок у практичній діяльності учень зрозуміє, що за кожним знаком, лінією, колірним відтінком існують справжні об'єкти та явища природи. Застосування різних практичних завдань, спрямованих на читання карти, дасть змогу використовувати різні види планів і карт як джерело доступної інформації.

Розділ "Природа материків і океанів" надає можливість поглибити і конкретизувати знання про форми земної поверхні, чисельність населення світу, причини, які вплинули на розселення людей. Ознайомити учнів з планетарним рівнем розвитку природи і пізнати територіальну неоднорідність материків та океанів — великих природних об'єктів.

Увагу учнів варто зосередити на вивченні материків та океанів — цілісних природних утворень, представників рослинного і тваринного світу кожного окремого материка, залежності господарської

діяльності людей від природних умов. Пізнаючи природу материків, учні усвідомлюють окремі закономірності про теплові пояси, природні зони світу. Навчити учнів користуватися фізичною картою півкуль, фізичною картою світу, контурною картою.

Головною метою розділу **"Природа України"** є формування уявлень і понять про Україну — державу, її природні зони, водойми, Українські Карпати та Кримські гори, значення їх для природи і людини. Крім того, цей розділ передбачає формування в учнів уявлення про карту України, читання умовних позначок на фізичній карті України, глобусі.

Кожна із тем розділу включає перелік назв рослин і тварин України, їх істотні ознаки, розкриває зв'язки між об'єктами неживої й живої природи тощо.

Уміння учнів порівнювати, групувати, класифікувати, характеризувати об'єкти природи в логічній послідовності дасть змогу самостійно розв'язувати природознавчі задачі, осмислювати власну участь у життєвих процесах людини і природи.

Під час вивчення теми **"Тіла та речовини"** учні визначають властивості деяких простих і складних речовин, з якими найчастіше зустрічаються в природі та побуті, пояснюють їх взаємозв'язки в природі. Особливу увагу слід приділити активізації здобутих знань в курсі природознавства у попередніх класах. У процесі вивчення розділу про тіла та речовини, їх властивості необхідно унаочнити навчальний процес короткотривалими дослідами, або надати можливість спостерігати явище безпосередньо у природі.

Програмою визначено такі навчальні проекти: **"Мандрівка просторами всесвіту"**, **"Цікавий світ океанів"**, **"Водойми рідного краю, їх стан та охорона"**, **"Чому ліси називають "легенями планети"?"**, **"Що можна зробити для збереження природи у моєму краї?"**, **"Дослідження властивостей твердих тіл та рідин"**.

Діяльність учнів у навчальному проекті розгортається за такими етапами:

- визначення проблеми і шляхи розв'язання завдань;
- висунення гіпотези;
- обговорення методів дослідження або вирішення проблеми;
- збір даних для дослідження;
- аналіз отриманих даних;
- оформлення результатів роботи;
- підбиття підсумків, коригування, висновки.

У процесі створення проекту передбачається така організація діяльності, за якої учні працюють самостійно, свідомо обирають і застосовують різні методи навчання, беруть на себе відповідальність за результати власної діяльності.

Орієнтовне календарно-тематичне планування з природознавства, 4 клас

68 год (2 год на тиждень)

№ уроку та дата проведення	Теми уроків
1	2
I семестр	
Вступ (1 година)	
1	Взаємозв'язки у природі
Всесвіт і Сонячна система (10 годин)	
2	Уявлення давніх людей про Землю й Всесвіт
3	Сонячна система, її склад
4	Сонце – зоря, центральне тіло Сонячної системи
5	Планети та інші космічні тіла
6	Земля – планета Сонячної системи. Теплові смуги Землі та їх вплив на природу
7	Добовий і річний рух Землі
8	Місяць – природний супутник Землі
9	Сузір'я. Великий та Малий Віз, Полярна зоря. Чумацький Шлях – наша Галактика
10	Сучасні уявлення про Всесвіт
11	Навчальний проект. Мандрівка просторами Всесвіту, про яку ти мрієш
План і карта (7 годин)	
12	Горизонт, сторони горизонту
13	Орієнтування на місцевості за допомогою Сонця та місцевих ознак
14	Орієнтування на місцевості за допомогою компасу
15	Зображення місцевості на плані, умовні знаки. Масштаб
16	Робота з планом місцевості
17	Географічна карта, умовні знаки на карті
18	Робота з картою
Природа материків і океанів (23 години)	
19	Розселення людей на Землі
20	Чисельність населення Землі, її зміна
21	Океани та материки на географічних картах
22	Особливості природи Тихого океану
23	Особливості природи Атлантичного океану
24	Особливості природи Індійського океану
25	Особливості природи Північного Льодовитого океану
26	Навчальний проект. Цікавий світ океанів
27	Особливості природи материків Землі
28–30	Євразія
31–32	Африка

1	2
II семестр	
33–34	Північна Америка
35–36	Південна Америка
37–38	Австралія
39–40	Антарктида
41	Навчальний проект. Цікавий світ материка, на який я хочу потрапити
Природа України (22 години)	
42	Україна на карті світу
43	Карта України
44	Форми земної поверхні
45	Рівнини і гори в Україні та у своєму краї
46–47	Корисні копалини України
48	Водойми України та їх використання і значення
49–50	Природні та штучні водойми – річки, озера, ставки, водосховища, болота, моря, джерела
51	Будова річки. Рівнинні і гірські річки
52	Чорне і Азовське моря
53	Використання і охорона природних багатств водойм
54	Навчальний проект. Водойми рідного краю, їх стан та охорона
55	Грунти України. Охорона ґрунтів
56	Природні зони України
57	Мішані ліси (Полісся)
58	Лісостеп
59	Навчальний проект. Чому ліси називають "легенями планети"?
60	Степ
61	Українські Карпати
62	Кримські гори
63	Навчальний проект. Що можна зробити для збереження природи у моєму краї?
Тіла і речовини (5 годин)	
64	Тіла і речовини
65	Стани речовин
66	Будова та властивості твердих тіл, рідин і газів
67	Різноманітність речовин і матеріалів та їх використання людиною
68	Навчальний проект. Дослідження властивостей: – твердих тіл на прикладі граніту, деревини, крейди (за вибором учителя); – рідин на прикладі води і молока

